

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 5

Issue 2

Gödöllő
2009

ÁLLATTENYÉSZTÉSI ETIKA ÉS AZ ÁLLATJÓLLÉT FEJLŐDÉSE NAPJAINKIG

II. rész: Filozófiai megközelítések

Sipos Mihály¹, Móró Adrienn², Szűcs Endre³

¹Szent István Egyetem, Állattenyésztés-tudományi Intézet

²Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

³Nyugat-Magyarországi Egyetem, Állattenyésztés-tudományi Doktori Iskola

Sipos.Mihaly@mkk.szie.hu

Összefoglalás

A dolgozat első részében a szerzők részletesen ismertették az állat-ember közötti kapcsolatrendszerrel érintő zsidó és keresztény/keresztyén kultúrkörök felfogását. A cikksorozat második részében a különböző filozófiai irányzatokkal foglalkoznak és az adott korokat meghatározó szemléletmódokat taglalják, fokozott figyelmet fordítva az állat-ember kapcsolat jogi szabályozásának fejlődésére. Foglalkoznak továbbá napjaink *állatvédelmi*, *állatjóléti*, *állattenyésztés-etikai* és termelés között felmerülő feszültség történeti eszmékhez kötődő okaival, valamint a *modern biotechnológia* állattenyésztés-etikai vonatkozásaival.

Kulcsszavak: Állattenyésztési-etika, állatjólét, ember-állat kapcsolat, állatvédelem

Development of ethics and animal welfare in domestic animals

Part II: Philosophical approaches

Abstract

In the first part of this article the authors gave a detailed review of approaches of Judaism and Christianity towards the relationship between humans and animals. In this second part we are going to examine the philosophical approaches that affected the behaviour of humans towards animals. During this, we devote special attention to the development of legal rules and regulations. Furthermore the article treats the tension between modern animal protection, animal welfare and the ethics of husbandry and the effectiveness of growth. In the last part we are going to treat the topic of ethical problems of modern biotechnology.

Keywords: ethics of animal husbandry, animal welfare, human-animal relationship, animal protection

Bevezetés

A világvallásokon túl, az ember és állat kapcsolatát az *ókori társadalmak* is nagymértékben meghatározták. Az ember és állat közötti viszonyokra nézve tanulmányunk első részében a zsidó, keresztény/keresztyén kultúrkör témájával foglalkoztunk. A különböző filozófiai irányzatok tekintetében, az állatokkal való bánásmód etikai kérdéseinek megfogalmazásakor, sok szélsőséges nézettel, irányzattal találkozhatunk napjainkban is.

Az *antropomorf* koncepció szerint az állatok is emberekkel megegyező jogokkal bírnak, és ezért ugyanazon jogok vonatkoznak rájuk, mint ránk, emberekre. A fő kérdésük, hogy szabad-e, ezen előbbi megfontolás alapján, az állatokat akár táplálkozás, akár kedvtelés, vagy ruházkodás céljára felhasználnunk, valamint szabad-e tudományos kutatás céljára használni őket. Felfogásuk szerint ezek elfogadhatatlan dolgok, ezért fel kell hagyni a kedvtelésből tartott állattartással, az állatok befogásával és leölésével, valamint a vadászat minden formájával (Szűcs, 1999). Sajnos, ez a több kultúra és világvallás számára is elfogadhatatlan nézet, illetve ennek bizonyos részletei, napjainkban is uralkodnak még, szétrombolva a törvénykezés eszközével ősi kultúrákat, és amint a világ népei úgy nemzetünk értékei közül is jó néhány mára kiveszőben lévő, őseink és honfoglaló népünk hírnevét fémjelző mesterséget (pl. agarászat, solymászat). Mint ismeretes az agarászat szó szerint nem tiltott, de nem is engedélyezett vadászati mód hazánkban, mivel megnevezése kimaradt az alkalmazható vadászati módok közül (az ilyen jellegű összejöveteleket külön engedély birtokában génmegőrzés és szelekció indokával engedélyezik csak tenyészszemle néven). A solymászati tevékenységet hazánkban a LVIII. törvény (Természetvédelmi törvény) szabályozza, jóval szigorúbb módon mint a környező nálunknál kisebb solymászati, de nagyobb természetvédelmi múlttal rendelkező szomszédos országainkba. Fő eltérés a solymászatra használható sólyomfélék fájában, valamint a solymászati tevékenység gyakorlásában van.

A *dominionisták* felfogása ennek éppen az ellenkezőjén alapul, miszerint csak az embereknek vannak jogaik, és az állatokat belátásuk szerint minden célra felhasználhatják, akárhogyan bánhatnak velük (Szűcs, 1999).

Az állattenyésztési etika tárgykörében egyre nagyobb szükség van az intenzív állattartás valamint az állati genomban véghezvihető genetikai manipulációk, és a génmegőrzési feladatok megvitatására. Különösen aktuálissá vált az állatvédelem és az állatokkal való bánásmód kérdése is.

Az állatok védelméről és kímeléséről szóló *1998-évi XXVIII. törvény*, és ennek végrehajtási rendeletei vonatkoznak a gazdasági haszonállatokkal való szakszerű bánásmódra. A bánásmóddal kapcsolatos legfontosabb dolog, az állatokkal foglalkozó emberek *megfelelő szakmai felkészültségén túl, az ép erkölcsi érzék*, hogy tiszteletben tartásuk/tudják tartani az *érezni, örülni és szenvedni* képes élőlényeket (Pinnyey, 2002). Elengedhetetlen a *minőségi állati termékek gazdaságos előállításához az állatok jó közérzetének, megfelelő bánásmóddal, takarmányozással, és tartástechnológiával* való biztosítása. Így elválaszthatatlan a gazdaságos (de egyben fenntartható) termelés, és az állatvédelemmel összefüggő, etikához kötődő teendők kapcsolata.

Szükségesnek tartjuk megemlíteni a *megfelelő, és magas színvonalú szakmai felkészültség* elengedhetetlen voltát, olyan szakembereknek, akik akár állati termék előállításával, akár állattenyésztéssel, akár állatvédelemmel foglalkoznak. Napjaink egyik legnagyobb feltételezhető problémája, hogy az állatvédelemmel foglalkozó szakemberek jó része nem rendelkezik szakirányú ismeretekkel, tanulmányokkal, végzettséggel, nagyon gyakran a termeléstől elválasztva, minden széles körben ismert és alkalmazott tudományos ismeret hiányában, pusztán érzelmi alapokon fogalmazzák meg nyilvános „szakvéleményüket”, feszültséget generálva ezzel a termelés és az állatvédelem között. Mindezek bizonyítása viszont még várat magára. Indokoltnak véljük ezen téma vizsgálatát, felmérését, hogy hitelesen lehessen nyilatkozni e kérdésben. Sőt a jövőben nem szabad figyelmen kívül hagyni a hazánkban működő termelő telepek kiemelkedő szociális szerepét, mint nagyon gyakran a térségek egyetlen munkalehetőséget biztosító üzemegységét.

Társadalmak ember és állat kapcsolata az ókorban

Az ókori Görögországban ennek a kapcsolatnak négy alapvető iskoláját különböztették meg: *animizmust, a vitalizmust, a mechanizmust, és az antropocentrizmust.*

Az animizmus központi alakja *Püthagorasz* (Kr.e. 530) matematikus volt, aki szerint az emberekhez hasonlóan az állatok is bírnak lélekkel. A lélek a reinkarnáció során átvándorolhat emberből állatba, és halhatatlan. A vitalisták, felismerve a szerves és a szervetlen közötti különbséget, a test és a lélek közötti összhangra fektették a hangsúlyt. *Arisztotelész* (Kr.e. 382-322) volt az egyik ismert képviselőjük (Ryder, 1989). Ők a természetben létrához hasonló fokozatokat véltek felfedezni, az egyszerűbb életformáktól kiindulva a bonyolultabb felé (*Brumbaught*, 1978) (cit. *Szűcs*, 1999). A mechanista felfogás az embert és az állatot is gépnek tekintette, csak – szerintük – az állatok lélekkel nem bíró tárgyak.

Az antropocentrista szemlélet az ember jóllétét, jó közérzetét helyezi a középpontba, az univerzum teljes és minden részét az emberi értékek szempontjából értelmezték (Szűcs, 1999).

A mechanista szemlélethez hasonló az 1700-as években is felütötte fejét Európában, ehhez nagyon hasonló elméletet hirdetett, pl. *Descartes* (1596-1650).

Felvilágosodás, modern filozófiai irányzatok, reneszánsz és a XIX-XX. század

A modern filozófia atyja *Descartes*, a mai gondolkodásunk szerint talán fogalmazhatunk úgy, a legnagyobb kárt okozta az ember-állat kapcsolat rendszerben, mivel az állatokat lélek és érzelmek nélküli tárgyakként tekintette, és ennek elméleteiben hangot is adott. Szerinte az ember és az állat csak abban különbözik, hogy az emberek felülemelkedtek, mert van „eszük”, és tudnak „beszélni”. *Descartes* követői csak azért bántalmazták állataikat, rugdalták kutyáikat, hogy a „gépeket nyikorogni” hallják (*Friend*, 1990). A szervezet „működésének tanulmányozása” céljából ezen gondolatok jegyében erkölcsi támogatást kapó „kutatók” körében általános és bevett szokás volt az élveboncolás. Támazkodott ez azon eszmékre, miszerint az állatok, mivel gépek, nem éreznek semminemű fájdalmat (*Ryder*, 1989).

Majdnem egy évszázadnak kellett eltelnie addig, míg *Voltaire* (1694-1778), *Hume* (1711-1776), és *Rousseau* (1712-1778), megkérdőjelezték ezt a szemléletet. Ennek ellenére a felvilágosodás korában nem csak az embereket, de még a kutatók nagy részét is megosztotta ezen tény, miszerint nem volt eldöntött, hogy az állatok éreznek-e fájdalmat, vagy sem, szenvednek-e, vagy sem, van-e öntudatuk, vagy nincs? *Kant* (1724-1804) óva int tételeiben mindenkit az állatok kínzásától. Az akkoriban működő családi gazdaságokkal kapcsolatban kifejtette, hogy az állatok bántalmazása, a család létalapját biztosító állatok rossz körülmények között tartása, nem csak az állatnak okoz fájdalmat és károsodást, hanem rombolja a bennük kárt okozó ember jellemét is (*Gere*, 2007).

A klasszikus utilitarizmus megalapítója *Bentham* (1748-1832) és a továbbfejlesztője *John Stuart Mill* (1806-1873) volt. Tulajdonképpen XIX. századi angolszász etika és az ehhez tartozó cselekvésment megteremtői ők. Az ember uralmát inkább önkénynek, mint legitim uralkodásnak tartották. Az állatok használatát csak az emberiség javára ítélték elfogadhatónak. Céljuk a gyönyör maximalizálása és a fájdalmak minimalizálása volt, ellentétben mind az arisztotelészi, mind pedig a keresztény/keresztyén etikával (www.wikipedia.hu). *Michael Palmer* (1991) tankönyvében részletesen foglalkozik az utilitarizmus kérdésével, valamint második fejezetében az állatok és emberek élethez való jogával. Alsóbbrendű-e az állat, mint az ember- teszi fel a kérdést.

A XX. század második feléig tartó családi gazdálkodás időszakában az állattartás alapját a *jó gazda gondossága* jellemezte, mely felfogás szerint, ha az állat szenved, vele együtt szenved a gazda és az ő családja is. Ezért nem volt nagy jelentősége az állati jogok rögzítésének, mivel az állatait nem megfelelően tartó, vagy bántalmazó gazda látta tevékenysége kárát. Ebben az időszakban elegendőnek bizonyult az állatok drasztikus bántalmazásának a tilalma (Ewing és mtsai, 1999).

Európában és Amerikában szélsőséges méreteket kezdett öltetni egy új állattartási forma, ami az ember-állat kapcsolatát is nagymértékben átalakította. A fogyasztók véleményét azonban kezdetben nem sikerült ezen felfogásnak meghatározni, ezért, az intenzív állattartási rendszerek, és ezekben az állatok hátrányára elkövetett visszaélések nem keltettek felháborodást a fogyasztók körében. Ennek következtében alakult ki egy új mezőgazdasági ipar, az intenzív állattartás (Harrison, 1964), ami merőben különbözik attól a bibliai képtől, mely szerint a jó gazda juhait zöld mezőn békésen legelteti. Fokozatosan váltotta fel a családi gazdaságokat az állatpszichológiára és biológiai szükségleteikre, komfortérzetükre kevés figyelmet fordító, „racionális” profitorientált termelési mód (Fraser és Broom, 2004).

Jónéhány évnek el kellett telni így, mire ez a termelési módszer egyre nagyobb ellenérzést váltott ki elsősorban a városi lakosság köréből, az állatok igényeit figyelmen kívül hagyó, sokszor kíméletlen, természetellenes tartásmód. Ez a felháborodás volt az *állatvédő mozgalmak* szerveződésének az alapja, melyek közül több, minden szakmai ismeretet nélkülözve civilekből érzelmi alapon szerveződött, és talán szerveződik ma is, és egyre nagyobb teret kapva a médiában, feszült helyzetet teremt a termelés és az állatvédelem között.

Mérföldkő volt az állattenyésztés és állatjólét történetében, mikor Ruth Harrison 1964-es *Állati gépek* (Animal Machines) című munkáját alapul véve, az angol kormány bizottságot hozott létre az iparszerű gazdálkodás általános, és az állatokra gyakorolt hatásának vizsgálatára. A *Farm Animal Welfare Advisory Committee* öt híressé vált pontban összegzi az állatok jogait:

1. *Jog az éhezéstől, a szomjúságtól és hiányos (alul-) tápláltságtól mentes élethez.*
2. *Jog a környezetváltozás szélsőséges és káros hatásai ellen védelmet nyújtó, kényelmes pihenést lehetővé tevő elhelyezéshez.*
3. *Jog a fájdalomtól, sérülésektől és betegségektől mentes élethez, a gyógyuláshoz és a gyors felépüléshez.*
4. *Jog a természetes viselkedésformák gyakorlásához, a biológiai igényeket kielégítő állatbarát környezethez.*
5. *A félelem és stressz-mentes élethez, beleértve a mentális traumák elkerüléséhez való jogot.*

Ezen jogok gyakorlati alkalmazása nagyon nehéz, és szubjektív okokra visszavezethetően nagyon eltérő is. Ez az oka az *Európai Unió* külön szabályozási rendszerének, melyekben irányelvekbe gyűjtötték az állatok biológiai igényeit, és az ezeket messzemenően figyelembe vevő tartástechnológiai paramétereket (Gere, 2007). Az Unió ezzel kapcsolatos szándéka, hogy az elkövetkezendő években, a jelenleg hatályos állatvédelmi törvényt folyamatosan továbbfejlesszék, figyelmet fordítva a szakirányú ismeretek bővítését szolgáló új kutatási eredményekre, valamint a társadalom által támasztott állatvédelemmel kapcsolatos elvárásokra (Hanzséros, 2004).

Ezt követte a „*fajelmélet*” gyors kialakulása és térhódítása, miszerint egyes fajok érdekeinél előbbre helyezték más fajok érdekeit. Nem volt ez más, mint egyszerű, egyoldalú előítélet (Singer, 1990). Egy korábbi munkájában Singer (1987) a fájdalom és a szenvedés ellen emeli fel szavát, és ennek megelőzésére szólít fel mindenkit, miszerint függetlenül a szenvedő fajtól, ezt minimálisra kell csökkenteni.

Az állatok jogainak alkalmazásáról

Európában és Észak-Amerikában alakultak és alakulnak ki napjainkban is a legújabb kori civil szerveződésű, *állatjogi mozgalmak*. Egyes szélsőséges csoportjaik fő célja az intenzív állattartás - minden humán szociális szükségességet figyelmen kívül hagyó- teljes körű felszámolása. Ha ezen mozgalmak jó része elérné céljait, az állatok humán célra történő használata is véget érne, megszűnnének a házi- és hobbiállatok, a gazdasági állattartás és az állattenyésztés is (Gere, 2007). Ezért nagyon fontos többek között egyértelműen megkülönböztetni és definiálni az állatok jóllétét és az állatok jogait is.

Az állatok jólléte alatt, az állatok örökletes hajlamaik, adottságaik teljes kibontakoztatását lehetővé tevő környezeti feltételek biztosításán túl a stressz-mentes élet biztosítását is jelenti. Rollin (1995) írásából kiderül, hogy az állatok és az ember jogainak közös filozófia-etikai eredetéből nem következik az, hogy az emberi és állati jogok azonosak. Többek között azért sem, mert az állatok természete nagyban különbözik az emberekéétől. A mai fejlett társadalmunkban kialakult etikai felfogás tiltja az állatok természetén túlmenő használatát, és sürgeti a korábbi időszakokban, az intenzív állattartás kialakulását megelőzően alkalmazott tartásmódhoz való visszatérést.

Az etika egyes irányzatait képviselő emberek szerint, ahogy mi emberek sem viszonyulunk azonos módon egymáshoz, úgy az állatok különböző csoportjaihoz is más lehet a viszonyunk. Míg más állatvédő csoportok a minden állat egyenlő elvet hirdetik és vallják (De Grazia, 2002). Itt tartjuk szükségesnek néhány mondatban megjegyezni, hogy előbbi felfogás elég gyorsan terjed társadalmunkban jelenleg is.

Az „evolúciós fán” az emberekhez közelebb álló állatok védelmét fontosabbnak tartja az emberek jó része, mint a távolabb állókét. Így fordulhat elő, hogy az óriásplakátokon, vagy egyes „állatvédelmi szervezetek” szóróanyagain, egy kis róka siratja az anyukáját a következő felirattal: „A te anyukádnak van bundája? – mert az anyém az életét adta érte”. Többünkben felmerülhet a kérdés, hogy miért nem a lazac, vagy a tonhal van ábrázolva ezeken, az embereket érzelmi oldalról megfogni kívánó, minden racionális korunkban alkalmazott vadgazdálkodási és humán egészségügyi (zoonotikus) ismeretet nélkülöző, sőt azoknak ellentmondó képen.

Vagy aktuálisnak tekintjük, és külön nagy figyelmet fordítunk egyes fajok kihalására, és az ezt megakadályozó védelmi munkálatokra, a biológiai sokszínűség (diverzitás) fennmaradásának érdekében. Más jócskán veszélyeztetettebb állatfajokat ugyanakkor előszeretettel pusztítunk el. Jó példák ide a *pandák parazitái*. A pandákat (óriáspanda) mindenki ismeri, szereti és óvja, továbbá mindenki tudja, hogy ezt az állatfajt a kihalás veszélye fenyegeti, mert létszámuk mára mindössze 1600-3000 egyed. Tétélezzük fel, hogy van ezeknek a pandának egy faj specifikus orsóférges, amiből jócskán kevesebb van, mint a pandákból, sőt megkockáztatjuk az ökológiai rendszerekben betöltött szerepéről is sokkal kevesebbet tudunk rejtőzködő életmódjuk miatt, mint a pandákéről. Ez az endoparazita különösebb egészségügyi károsodást nem okoz a pandáknak, nem veszélyezteti egészségüket, pusztán csak elvétele és kis számban élőködik a vékonybeleikben, kimutatható kondícióromlást sem okozva. Az emberek és az állatvédelemmel foglalkozók nagy része is kevésbé tud együtt érezni ezzel a sokkal ritkább, talán napjainkra teljesen ki is veszett fajjal.

A legkisebb baj elvét képviselők etikai nézetei szerint, az állatokat morális jogok illetik meg, melyek azonos értékűek az emberek jogaival, ebből kifolyólag az emberek erkölcsi kötelezettsége, az esetlegesen kezelésre szoruló állatok esetében azt a módszert választani, amely számukra és környezetük számára is a legkisebb bajt okozza (Cheeke, 2004).

Az állatokkal kapcsolatos etikai kérdések egyik kiemelt figyelmet érdemlő pontja az *óceánok, tengerek kizsákmányoló halászata*, gyakori túlhalászása. A halak és a lábasfejűek is érezni és szenvedni tudó élőlények, méghozzá fájdalmat és *distresszt* is éreznek. A fő kérdés, hogy képesek-e átélni a szó szoros értelemben vett szenvedést, illetve a minimálisnál több fájdalommal vagy distresszel járó rendkívül kellemetlen állapotot. A kihalászást követően fulladás során pusztulnak el, aminek kapcsán nyilván kellemetlen érzéseket, esetleg fájdalmat élnek át. A kihalászható állatok faját és nemét korlátozni nehéz, és a kihalászott állatok esetében az elpusztulásuk jórészt elkerülhetetlen folyamat. Erkölcsi enyhülést adhat a halászoknak a sikeres halászat után érzett örömezés, elégedettség. Etikailag felmerülő aggályok ezen a területen elhanyagolhatók, hiszen a halak, tengeri rákok, csigák, kagylók és lábasfejűek az erkölcsi hierarchiában viszonylag alacsonyan állnak.

Megfelelő bizonyítékok hiányában ezen állatok esetleges érző mivolta nyitott kérdés marad. Az állatvédő mozgalmak véleménye kezdetek óta meglehetősen eltér ebben a tekintetben. Úgy gondolják, hogy a szükséges bizonyítékok hiányában ezeket az élőlényeket érző lényeknek kellene tekinteni. Nem beszélve a halászat során használt háló irányíthatatlanságáról, és a bele kerülő és ott elpusztuló, az erkölcsi hierarchia magasabb fokán álló, és éppen ezért érzelmileg több emberhez kötődő állatokról, mint pl. a delfinek. Tonhal vásárláskor a delfinek ez irányú problémája éppen olyan erkölcsi és etikai fejtörést kellene okozzon, mint mondjuk az intenzív állattartásból származó élelmiszerek vásárlása (*De Grazia, 2002*).

A tenyésztői munka napjainkban

Az *etológia* (alkalmazott állattológia) és az *állattenyésztés* XX. századi rohamos fejlődése (beleértve az *állatélettant* és a *genetikát* is) lehetővé tette az állatok komfortérzetének, termelésének, tartástechnológiára vonatkozó szükségleteinek megismerését. Az ember nemesítő munka segítségével új, a korábbiaknál is intenzívebben termelő fajtákat alakított ki. Az elmúlt évtizedekben a teljesítmény növelésére törekedtek a tenyésztők.

A genetika és a biotechnológia fejlődése új teret nyit az állattenyésztés történetében, és igen messzire mutat. Az állati genomba bevitt idegen DNS-sel történő beavatkozás azonban szerencsétlen, előre nem látható következményekkel járhat. Egyes transzgenikus állatoknál ez a jelenség közvetlenül is tapasztalható. Módosul ezáltal az endokrin működésen túl az anyagcsere, a hőháztartás és a libidó is. Csökken a termékenység, és az ellenálló képesség, növekszik így a fertőzésekkel szembeni fogékonyság (*Szűcs, 1999*). A dologhoz hozzá tartozik az is, hogy a génszűrés egy olyan genetikai eljárás (felgyorsított evolúció), aminek eredményét csak a szükséges biztonsági időköz betartása után lehet, és szabad is megítélni (*Rollin, 1995*). Ugyanakkor az is tény, hogy a génszűrés ad lehetőséget arra, hogy egyes gyógyászatban fontos vegyületeket gazdasági haszonállatokkal – mint bioreaktorokkal – termeltessünk meg pl. insulin. Ezen kérdések etikai vonatkozásaival számtalan orvostikai cikk foglalkozik (*Melo és mtsai, 2001; Smetanka és mtsai, 2005*). Az esetleges módosított gént tartalmazó élőlény természetbe kerülésével károsíthatja a természetes élővilágot, egy nem kívánt folyamat beindításával, valamint az ilyen állatok húsának fogyasztása esetleges, még a tudomány számára ismeretlen, káros hatásokat idézhet elő. A biotechnológiai eljárásokat elítélő vélemények hátterében nagyon gyakran a pontos mélyreható ismeretek, ill. az etika oktatásának hiánya húzódik meg.

Nem szabad azonban megengedni, hogy a hagyományos tenyésztési eljárások alkalmazását a genetikai manipuláció háttérbe szorítsa, és ahol lehet, ez előbbi módszereket kell alkalmazni, mivel sokkal kevesebb ismeretlen kockázatot hordoznak magukban, mint pl. a genomba integrált külső gének. Új értelmet kapott ezek által a *génmegőrzés* is, mert amennyiben lehetséges a *genetikai variabilitás* fenntartásához szükség van a táj és kultúrafajták megőrzésére.

Az állatvédelmi kérdésekkel, amik a gazdasági állatainkat különösen érintik, *Czakó* (1982) foglalkozott először hazánkban. Hangsúlyozta, hogy az állatvédelem és állattartás egymástól el nem választható fogalom, mivel az állattartás olyan feladatokat tartalmaz, melyekben első és legfontosabb az állat igényeinek biztosítása. *Konrad* (1989) úgy véli, egy adott technológiai rendszer alkalmazásától akkor kell eltekinteni, ha az, az állatoknak, károsodás, fájdalmat, szenvedést okoz. A különböző fajok és fajták igényeinek megfelelően kell kialakítani az adott technológiákat, technológiai rendszereket és ezen ismeretek fejlesztése fő cél kell, hogy legyen a kutatásban és az oktatásban is. Továbbá intenzívebbé kell tenni a *szaktanácsadást*, elsősorban az *építészeti* és a *műszaki megoldások* területén. Az intenzív technológiák fejlesztésében és fenntarthatóvá tételében, ill. a legkorszerűbb állatjóléti szempontoknak megfelelő átalakításában nagyon *körültekintően és óvatosan* kell eljárni, jól megvizsgálva az állatok igényein túl a helyi adottságokat is (*Szűcs és mtsai*, 2006).

Az állat jóléte, közérzete és egészségi állapota szempontjából az egyik, talán a legfontosabb tényező maga az ember, és az ember magatartása, valamint az általa hozott intézkedések. Ezeket természetesen ezután sem szabad figyelmen kívül hagyni (*Ekesbo*, 1991). Nagy hangsúlyt kell fektetni bizonyos új és újszerű speciális ismeretek megszerzésére, és a folyamatos oktatásra és oktatásfejlesztésre is. Az *e-learning-re alapozott oktatási módszer* előnyeit kell kihasználni ezen a területen is (*Szűcs és mtsai*, 2008).

A jövőben, mind az állati termék előállításnak, mind a fogyasztónak etikai megfontolásokat is figyelembe kell venni, etikai megfontolásokkal is meg kell birkózni (*Szűcs és mtsai*, 2009). A legtöbb tenyésztő és állattartó számára az etika betartása személyes megelégedettséget okoz. A fogyasztók körében végzett felmérések eredményei pedig arról tanúskodnak, hogy az etika egyre nagyobb jelentőséggel bír a *fogyasztói magatartás* befolyásolásában. Az állatokkal való bánásmódban kiemelt jelentősége van a szülők állatokkal szembeni viselkedésének és példamutatásnak, az oktatásnak, maradandó hatást eredményezve ezzel az egymást követő nemzedékek állatokkal kapcsolatos gondolkodásmódjában (*Szűcs*, 1999).

Irodalomjegyzék

- Burmbaugh, R.S.* (1978): *Of Man, Animals and Morals: A Brief History*. In: Fox, M.W. and Morris, R.X.: *Ont he Fifth Day*. Acropolis Books Ltd., Washington D.C.
- Cheeke P.R.* (2004): *Contemporary issues in animal agriculture*; 3rd ed. Prentice Hall
- Czakó J.* (1982): *Gazdasági állatok viselkedése; Állattenyésztés és takarmányozás*, 31.2 105-108.
- De Gracia, D.* (2002): *Animal Rights. A Very Short Introduction*; Oxford University Press, 28, 96-98.
- Ekesbo, I.* (1991): *Welfare and ethics in European animal husbandry problems and prospects. Round table on livestock production sector in Eastern Europe as affected by current changes*. Bp.
- Fraser, A.F., Broom, D.M.* (2004): *Farm animal Behaviour and Welfare*; CABI Publishing Onox. Cambridge
- Friend, T.H.* (1990): *J.- Anim. Sci.*, 68. 3462-3467.
- Gere T.* (2007): *Állatjólét és etika*; *Holstein Magazin*, 6.sz. 50-52.
- Hanzséros F.* (2004): *Az állattartás etikai kérdései, a sertéstartás állatvédelmének jogi szabályozása*. FVM Állategészségügyi és élelmiszer-ellenőrzési Főosztály, SZIE-ÁTK előadás, Budapest
- Harrison, R.* (1964): *Animal Machines – The New Factory Farming Industry*. Vincent Stuart Ltd. London
- Konrad S.* (1989): *Landwirtschaftliche Nutztier-haltung*. In: *Umweltbericht – Tierwelt*. 1. Auflage. Österreichische Bundesinstitut für Gesundheitswesen, Wien, 122-143.
- Melo H., Brandao C., Rego G., Nunes R.* (2001): *Ethical and legal issues in xenotransplantation*. *Bioethics* ISSN Volume 15 5/6.
- Palmer, M.* (1991): *Morális problémák (Moral problems- A coursebook for Schools and Colleges*, The Lutterworth Press, Cambridge)
- Pinyey Sz.* (2002): *Bánásmód az állatokkal*. 314. In: *Állategészség védelem* (szerk.: Várnagy L.), Mezőgazda Kiadó
- Rollin, B.E.* (1995): *Farm Animal Welfare. Social, Bioethical and Research Issues*. Iowe State University Press, Iowa.
- Ryder, R.D.* (1989): *Animal Revolution: Changing Attitudes Towards Speciesism*. Basil Blackwell, Inc., Chambridge, Massachusetts
- Singer, P.* (1987): *The Animal Liberation Movement*. Old Hammon Press, Nottingham, England
- Singer, P.* (1990): *Animal Liberation*. 2nd Edition, New York Review, New York
- Smetanka C., Cooper D.K.C.* (2005): *The ethics debate in relation to xenotransplantation*. *Rev. Sci.* 24/1. 335-342

Szűcs E. (1999): Gondolatok az állattermék-előállítás néhány etikai, etológiai kérdéséhez. Állattenyésztés és Takarmányozás. Herceghalom, 48. köt. 5. sz. 541-552. p.

Szűcs E., Geers R., Praks J., Jezierski T., Sossidou N.E., Poikalainen V. (2008): Összefüggések az állat- és környezetvédelem, valamint az élelmiszerminőség között és ennek megjelenése az oktatásán (Socio-economic approach of ICT supported studies on animal welfare, environmental protection and food quality interactions). Állattenyésztés és Takarmányozás – (Hungarian Journal of) Animal Production, Herceghalom, 57. köt. 1. sz. 81-89. pp.

Szűcs E., Jezierski, T., Kaleta, T. (2009): Farm animal welfare and society-consumers' perceptions. In: Sossidou E. and Szűcs, E.: Farm Animal Welfare, Environment & Food Quality Interaction Studies. WELFOOD Edition, Thessaloniki, 15-41. p.

Szűcs, E., Jezierski, T., Kaleta, T., Ábrahám, Cs., Poikalainen, V., Sossidou, E., Praks, J. (2006): Ethical views concerning how to treat animals. Part A: Social concerns. Chapter IV. (In: „Livestock Production and Society”. Eds. Geers, R & Madec, F.) Wageningen Academic Publishers. The Netherlands, 65 – 75. p.

www.wikipedia.hu (2009. január 23.)